

PRACA WIĘŹ INTEGRACJA

Tom II

Wartości i więzi społeczne

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Śląskiego
KATOWICE 2015

PRACA — WIĘŹ — INTEGRACJA

Tom II

Wartości i więzi społeczne

NR 3305

PRACA — WIĘŹ — INTEGRACJA

Wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa

Monografia poświęcona pamięci
prof. zw. dr. hab. Władysława Jachera

Tom II

Wartości i więzi społeczne

pod redakcją
Urszuli Swadźby, Bożeny Pactwy, Moniki Żak

Redaktor serii: Socjologia
Wojciech Świątkiewicz

Recenzent
Anna Śliz

Wprowadzenie

Niniejszą monografię poświęcamy zmarłemu Profesorowi Władysławowi Jacherowi. Profesor zostawił po sobie liczne grono uczniów i przyjaciół, którzy poprzez tę publikację chcą uczcić jego pamięć. Zakres tematyczny monografii będzie więc koncentrował się wokół problematyki, jaką podejmował on w swojej twórczości naukowej. Zasadniczo można ją sprowadzić do trzech głównych zagadnień: pracy, więzi i integracji.

Praca jako problem w badaniach Profesora ujmowana była jako etyczna wartość życia jednostki ludzkiej objętej myślą Tomasza z Akwinu i źródło jej społecznego rozwoju komentowanego za teorią solidarności Emila Durkheima. Współczesne czasy akceptują głównie produkcyjne, ekonomiczne i psychologiczne walory pracy ludzkiej, a mniej lub bardziej świadomie pomijają jej walory społeczne. Praca może być czynnikiem wzbogacającym człowieka i grupę tylko wtedy, gdy jest odpowiedzialna, świadoma i dobrze zorganizowana, czyli gdy posiada określony zbiór norm regulujących jej jakość i charakter. Jak pisał Profesor Jacher:

pomijany bywa często aspekt antropologiczny, podkreślający czynnik pracy ludzkiej, ludzką strukturę pracy, i aspekt socjologiczny, uwypuklający empiryczny fakt, że praca jest czynnikiem integrującym osobowość człowieka w procesie pracy oraz zasadniczą przyczyną integrującą bądź dezintegrującą jednostki w grupie społecznej. To prowadzi do spojrzenia na pracę głównie w płaszczyźnie behawioralnej, zewnętrznej – na niekorzyść spojrzenia aksjologicznego, osobowościowego, integracyjnego, a więc tych aspektów pracy, które pozwalają ją traktować jako drogę nie tylko do osiągnięć materialnych, ekonomicznych, technicznych, a przede wszystkim jako źródło wewnętrznego scalania człowieka i przyczynę ładu społecznego w grupie (JACHER, 2005).

Z problematyką pracy związane są zagadnienia zakładu pracy (firmy), stosunku pracowników do pracy i kulturowych aspektów jej organizacji. Problematyka ta wciąż jest aktualna, a dziś, szczególnie na zmieniającym się rynku pracy pracownik traktowany instrumentalnie staje się stroną słabszą. Umowy śmieciowe i kurczący się rynek pracy, zatrudnianie osób poniżej poziomu ich kwalifikacji i aspiracji, ograniczanie uprawnień pracowniczych i kosztów pracy żywej, często związany z tym wyzysk – to problemy, z którymi musi się zmierzyć współczesne, nie tylko polskie, społeczeństwo.

Drugim znaczącym zakresem badań Profesora było zagadnienie więzi społecznej. Ujmował on je jako istotny element łączący grupy i jednostki, element konstytuujący, który decyduje o spójności grupy. Bez więzi społecznej nie ma spójności w grupie. Więź społeczna może być rozumiana jako organizacja grupy, a może mieć wymiar świadomościowy. Świadomość grupowa, świadomość zbiorowa to przede wszystkim poczucie łączności i solidarności. Takie rozumienie więzi społecznej nawiązuje do klasyków socjologii Augusta Comte'a i E. Durkheima. Profesor Jacher wskazywał także na współzależność więzi i integracji:

Z pojęciem integracji związane jest pojęcie więzi społecznej, z dez-integracją wiąże się natomiast zjawisko wypadania z więzi społecznej [...] Integracja jest skutkiem istnienia więzi. Jedno zjawisko nie istnieje bez drugiego. Chociaż nie są tym samym, są jednak ze sobą sprzężone. O integracji zbiorowości społecznej decyduje charakter stosunków społecznych, stanowiących rdzeń więzi (ibidem).

W badaniach społecznych wskazuje się na przynależność do grupy, tendencje do zachowania wspólnych wartości, świadomość wspólnych interesów. Na gruncie socjologii wymienia się różnego rodzaju więzi, takie jak: więzi rodzinne, przyjacielskie, sąsiedzkie, pracownicze, etniczne, religijne, narodowe itp. Przejawiają się one w świadomości, ale przekładają na konkretne działania. Współczesne badania identyfikują więź społeczną poprzez poczucie tożsamości grupowej i wskazują, że znacznie częściej wyraża się ona w identyfikacji lokalnej, regionalnej, a nawet wirtualnej niż poprzez osobowe relacje pracownik – pracodawca lub wspólnoty obywatelskie.

Trzecie zagadnienie, któremu Profesor poświęcił wiele prac, to wspomniana już integracja społeczna, ujmowana w wymiarze ogólnym, na poziomie funkcjonowania różnych organizacji, jak i zakładu pracy. Integracja wyrażana jest przez słowo „scalanie”. Jak pisał Profesor Jacher:

Integracja [...] oznacza natomiast jedność w różnorodności. Integracja oznacza pewną harmonię społeczną powstałą na skutek określonej zgodności różnych elementów systemu społecznego. [...] W sensie

socjologicznym integracja dotyczy systemu społecznego w rozumieniu reistycznym jako pewnego zespołu ludzi [...] jak i systemu zachowań, systemu interakcji, systemu stosunków, co stanowi atrybut grupy społecznej (JACHER, 1976).

Integracja społeczna obejmuje więc bardzo szerokie spektrum wartości i wzorów zachowań i dotyczy całości życia społecznego. Zachodzi w różnych wymiarach życia społecznego: rodzinnego, sąsiedzkiego, zawodowego, lokalnego, politycznego. System społeczny, grup społecznych i instytucji, aby istnieć, musi być przynajmniej w minimalnym stopniu zintegrowany. A jego funkcjonowanie jest zależne od współdziałania ludzi jako uczestników struktur działania scalanych przez formy integracji: funkcjonalnej, normatywnej, komunikacyjnej i społecznej (W. Jacher za teorią W.S. Landckera). Dziś dużo pisze się o znaczeniu komunikacji społecznej oraz kapitale społecznym. Tłem dla dawnych i dzisiejszych idei jest również diagnozowanie zagrożeń dla spójności struktur społecznych przez czynniki dezintegracji, negatywne kapitały społeczne, osłabianie normatywnych reguł życia zbiorowego.

Wymienione powyżej motywy i problemy poruszane przez Profesora Jachera to zagadnienia teoretyczne i praktyczne nadal aktualne. Były one przedmiotem wieloaspektowych analiz i rozważań na konferencji: „Praca – Więź – Integracja. Wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa” poświęconej pamięci Profesora Władysława Jachera w 5. rocznicę śmierci. Konferencja odbyła się w dniach 9–10 kwietnia 2014 roku w Katowicach, na Wydziale Nauk Społecznych i w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej. Zgromadziła około 80 uczestników, a przedstawione w niniejszej monografii artykuły są pokłosiem tej konferencji. Monografia składa się z dwóch tomów pod wspólnym tytułem *Praca – więź – integracja*, o zróżnicowanej problematyce. Pierwszy dotyczy zagadnień pracy, przedsiębiorczości i gospodarki opartej na wiedzy, a drugi skupia się na wartościach i więziach społecznych.

Tom drugi monografii i zarazem czwartą jej część otwiera tekst Jadwigi Mazur i Tadeusza Michalczyka, pt. *Pojęcie wartości, systemu wartości oraz typy i rodzaje wartości (kwestie terminologiczno-teoretyczne)*. Autorzy podejmują refleksję na temat stosowalności pojęcia wartości w socjologii, rodzajów wartości oraz systemów wartości. Ich zdaniem w socjologii – w przeciwieństwie do filozofii – bardzo rzadko występują pytania o status ontologiczny wartości. Kluczowe pytanie, jakie stawiają sobie autorzy, dotyczy przydatności stosowania pojęcia wartości w socjologii. Konkludując stwierdzają, że pojęcia, takie jak „wartość” czy „system wartości”, mimo ich przydatności w analizie rzeczywistości społecznej, nie istnieją, podobnie jak wiele innych pojęć (np. uprzedzenie, religijność, pracowitość), a są tylko „konstruktami

pojęć” wywiedzionymi z procesu wzajemnego uzgadniania obrazów mentalnych, nieodzownymi w konceptualizacji, operacjonalizacji i pomiarze zmiennych w badaniach empirycznych rzeczywistości społecznej.

Józefa Brągiel w artykule *Oblicza dezintegracji więzi rodzinnych* kreśli obraz tego zjawiska, będącego, jej zdaniem, wypadkową zewnętrznych i wewnętrznych sił istniejących w grupie rodzinnej i działających na jej członków. W artykule zostały omówione przykłady opisujące różnicowane oblicza dezorganizacji więzi rodzinnych: poczucie osamotnienia dziecka, eurosieroctwo, rozwód.

Negatywne konsekwencje zdeorganizowanej więzi rodzinnej prowadzą do zaburzeń w funkcjonowaniu wszystkich członków rodziny, jednak, zdaniem autorki, mają szczególne znaczenie w rozwoju i funkcjonowaniu dzieci. I choć współczesną rodzinę charakteryzuje „czas słabych więzi”, to są one kapitałem rodziny. Dla zrozumienia wzrastającej zawilóści życia rodzinnego należy stale prowadzić badania nad mikrospołeczną dynamiką rodziny, a szczególnie nad więziami rodzinnymi.

W artykule *Rodzinne więzi: dane, zadane, odrzucane? Socjologiczne refleksje nad przemianami rodziny współczesnej* Ewa Budzyńska bardzo szeroko i wnikliwie zarysowuje kontekst teoretyczny, kreśli obraz przemian więzi rodzinnej, podkreślając jej trwałe i silny charakter w rodzinie tradycyjnej oraz mniej trwałe, bo oparte przede wszystkim na więzi osobowej charakter w rodzinie współczesnej. To, zdaniem autorki, nie jedyne różnice. Kiedyś rodzina oparta była na względnie trwałym małżeństwie, ujęta w silne, stałe ramy obyczajowych konwencji, wbudowana w skomplikowany układ krewniaczy i generacyjny, wspierana przez środowisko sąsiedzkie, stanowiła typ więzi trwałej, pełnej, realizowanej we wszystkich wymiarach. Dziś sytuacja jest bardziej skomplikowana. Obok tego typu więzi obserwujemy także więzi rodzinne będące całkowitym zaprzeczeniem więzi tradycyjnej. Zatem, konkluduje autorka, więzi we współczesnej rodzinie coraz częściej mają cechy więzi nietrwałej, sektorowej, często porzucanej.

Do dwóch ważnych wątków w twórczości Profesora Władysława Jachera – integracji oraz normatywnych podstaw życia społecznego – nawiązuje w swoim artykule pt. *Wartości jako przejaw solidarności międzypokoleniowej* Jerzy Bartkowski. Autor traktuje wartości jako na przejaw solidarności międzypokoleniowej, odczytując zagadnienia z nimi związane w perspektywie diachronicznej, jak pisze, następstwa generacji. Solidarność rozumiana jest tu jako skumulowane doświadczenie zbiorowe. Jest ono przeżyte i społecznie zweryfikowane przez przeszłe pokolenie oraz uznane za wartość do przekazania dalej, co w znacznym stopniu ułatwia transmisję międzypokoleniową. Jak podkreśla autor, wartości, funkcje, cechy przekazu kulturowego i szanse z nimi związane nie mogłyby zaistnieć, gdyby nie istniała solidarność aktorów uczestniczących w tym procesie.

Dominika Polkowska w artykule pt. *Zależności między pracą a rodziną – perspektywa konfliktu – ujęcie teoretyczne* pisze, że w literaturze przedmiotu można znaleźć dwa główne modele koncepcyjne związków między pracą i rodziną: model konfliktu między rolami rodzinnymi i zawodowymi oraz model godzenia pracy i rodziny (model równowagi praca—rodzina, model dopasowania praca—rodzina). Perspektywa konfliktu jest jednak częściej wybieraną perspektywą badawczą ze względu na swoją kompleksowość i wielowymiarowość. Punktem wyjścia w rozpatrywaniu zależności pomiędzy pracą a rodziną jest dla autorki model konfliktu opracowany przez Michaela Frone'a i współpracowników.

Kolejnym tekstem analizującym przemiany więzi rodzinnych jest artykuł Ewy Szwarczyńskiej, pt. *Ponowoczesny indywidualizm jako źródło nietrwałości więzi rodzinnych i dezintegracji rodziny*. Przyczyny nietrwałości więzi rodzinnych we współczesnym świecie autorka dostrzega w indywidualizmie będącym jednym z symptomów ponowoczesności. Jak pisze, zindywidualizowana jednostka — w ramach swej samorealizacji — już nie rości sobie jedynie prawa przyłączania się do określonej wspólnoty i tworzenia wybranej przez siebie instytucji. W zakres jej roszczeń wpisuje się również prawo rezygnacji z obranej „drogi” w każdej chwili, bez ponoszenia społecznych konsekwencji. Dotyczy to także życia rodzinnego, a trwałość więzi rodzinnych, która dominowała w tradycyjnym modelu rodziny, staje się czynnikiem ograniczającym jednostkę. Prowadzi to do szeregu nowych, alternatywnych form życia rodzinnego, zdecydowanie bardziej kruchych niż w rodzinie tradycyjnej.

Nieco odmienny pod względem przedmiotu badań jest artykuł Wioletty Knapik, pt. *Więzi społeczne we współczesnych wiejskich społecznościach lokalnych*. Autorka podjęła się próby oceny trwałości więzi społecznych w środowisku wiejskim. Umieszczając swoje rozważania w szerokim kontekście teoretycznym, analizuje wyniki przeprowadzonych przez siebie badań, które wskazują na istnienie silnych więzi łączących mieszkańców wsi. Szczególnie interesujące wnioski dotyczące więzi w sytuacji zagrożenia prezentuje na podstawie badań przeprowadzonych w 2012 roku na terenach Polski południowej, w gminach zagrożonych powodzią.

Piąta część monografii zawiera teksty poświęcone więziom etnicznym i narodowym. Autorzy omawiają w nich kwestie o charakterze ponadnarodowym, narodowym, lokalnym oraz zagadnienia dotyczące regionów, państw, mniejszości narodowych i etniczno-religijnych.

Otwiera ją tekst Adama Rosoła, pt. *Więzi etniczne i narodowe a perspektywy europejskiej wspólnoty obywatelskiej*. Autor snuje rozważania dotyczące więzi etnicznej i narodowej w kontekście tożsamości i suwerenności wspólnot narodowych tworzących zjednoczoną Europę. Jak pisze, z analizy roli więzi narodowych w państwach europejskich wyprowadza się wniosek, że

struktura polityczna obejmująca wiele krajów Europy nie może zapewnić podmiotowości europejskim kulturom narodowym, które dominują w dotychczasowych państwach narodowych. Ponieważ kultury narodowe traktują podmiotowość jako istotną wartość, ograniczanie tej podmiotowości przez oddziaływanie politycznej struktury będzie rodziło konflikty. Stąd postulat autora, aby sformułować takie rozwiązania polityczne, które nie byłyby sprzeczne z podmiotowością kultur narodowych, a równocześnie sprzyjałyby podmiotowości Europy w zglobalizowanym świecie.

Anna Barska w artykule pt. *Przemiany więzi społecznej w krajach Maghrebu* analizuje problematykę więzi społecznych w odniesieniu do Algierii, Tunezji i Maroka. Kraje te, zdaniem autorki, łączy przede wszystkim islam i tradycja, pod wpływem których mieszkańcy traktują więzi jako swoisty imperatyw, nakaz obowiązujący w rodzinie i relacjach sąsiedzkich. Artykuł pokazuje zróżnicowanie życia społecznego w krajach Maghrebu, jego ewolucję pod wpływem czynników politycznych, ekonomicznych i społecznych. Jednak, jak podkreśla autorka, pomimo postępujących przemian tradycyjny styl życia jest jeszcze głęboko zakorzeniony.

Ostatnie cztery teksty monografii dotyczą problematyki mniejszościowej. Pierwszym z nich jest tekst Adama Bobryka, pt. *Między integracją a dyskryminacją. Kwestia obywatelstwa mniejszości narodowych w Republice Litewskiej*. Autor pokazuje praktyki dyskryminacyjne państwa litewskiego skierowane do obywateli narodowości innych niż litewska. Do najbardziej popularnych praktyk, jego zdaniem, należały: lituanizacja imion i nazwisk w dokumentach osobistych, brak możliwości wykonywania zawodu przez absolwentów szkół, w których litewski nie był językiem wykładowym, oraz szereg innych działań, które w rozumieniu administracji litewskiej miały służyć integracji i asymilacji z dominującą nacją, a przez przedstawicieli innych narodów (Rosjan, Białorusinów, Polaków, Żydów) odbierane były jako działania dyskryminacyjne.

Globalizacja współczesnego świata i transformacja polityczna roku 1989 spowodowały, że na terenie Republiki Czeskiej w ciągu ostatnich dwóch dekad pojawiła się liczna grupa ludności muzułmańskiej, która dziś jest już dość dobrze zorganizowana. Zagadnienie to podejmuje Daniel Topinka z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu w tekście pt. *Muslim Immigrants in Czech Republic: Changing Practices*. Zdaniem autora społeczność muzułmańska w Czechach może stanowić dobry przykład dla teorii migracji, głównie ze względu na: konstruowanie odmienności islamu w czeskim życiu społecznym, wagę tożsamości kulturowej oraz tworzenie alternatywnego projektu społeczno-politycznego. Zagadnienie obecności muzułmańskich imigrantów w społeczeństwie czeskim autor osadza w kontekście empirycznym, przywołując prowadzone przez siebie długoletnie badania.

W dyskursie społecznym i naukowym w wielu krajach Europy Środkowo-Wschodniej obecna jest kwestia integracji mniejszości romskiej. Problem ten podejmuje w artykule pt. *Perspectives on Roma Integration in Slovak Rural Environment* Jaroslav Šotola z Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, który od kilku lat prowadzi badania wśród mniejszości romskiej w środowisku wiejskim na Słowacji. Autor podkreśla dwie perspektywy zainteresowania Romami: relacji z dominującą większością oraz integracji i asymilacji, zwracając jednocześnie uwagę na ich symboliczny wymiar. Perspektywa społeczności lokalnej, jaką przyjmuje, wyraźnie pokazuje, że nie można mówić o integracji i asymilacji Romów w społeczeństwie słowackim. Większa liczba kontaktów zmniejszyła poczucie dystansu społecznego, jednak silne granice symboliczne, widoczne szczególnie w życiu codziennym, sprawiają, że grupa romska ma wyraźny status „innego”.

Kwestia mniejszościowa obecna jest także w kończącym tom artykule Bożeny Pactwy, pt. *Religia i etniczność. Grekokatolicy na Górnym Śląsku*. Autorka przedmiotem swoich zainteresowań czyni wspólnotę grekokatolików zamieszkujących w dużym rozproszeniu miasta Górnego Śląska. Opis grupy poprzedza rozważaniami dotyczącymi relacji pomiędzy religią a etnicznością, możliwych wymiarów powiązań tych dwóch kategorii. Na podstawie prowadzonych długoletnich badań podkreśla rolę parafii w zachowaniu tożsamości etnicznej i religijnej oraz wskazuje główne obszary i miejsca praktyk społeczno-kulturowych, ukierunkowanych na jej zachowanie i odtworzenie.

Różnorodność kwestii podejmowanych w prezentowanej monografii wskazuje na uniwersalność i możliwość szerokich zastosowań kategorii, jakie były przedmiotem zainteresowań Profesora Władysława Jachera. Mamy nadzieję, że dzięki tej publikacji przypomnimy sylwetkę Profesora i obraz jego dokonań. Jest to szczególnie istotne dla młodego pokolenia, które nie zawsze ma możliwość poznania dorobku starszych mistrzów. W przedstawionych tomach spotykają się przyjaciele i uczniowie Profesora, ale również młodzi naukowcy, którzy go nie znali. Udział w monografii tych drugich wskazuje na wszechstronność jego dorobku.

Bibliografia

- JACHER W., 2005: *Etos pracy w Polsce wobec wyzwań Unii Europejskiej*. W: *Współczesne społeczeństwo polskie u wyzwania integracji europejskiej*. Red. J. LEOŃSKI, R. WOŹNIAK. Szczecin. Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego.
- JACHER W., 1976: *Zagadnienie integracji systemu społecznego*. Warszawa—Wrocław. Wyd. Naukowe PWN.

*Urszula Swadźba
Bożena Pactwa
Monika Żak*

Noty o autorach

Anna Barska — profesor doktor habilitowana, socjolożka i antropolożka kultury, profesor Uniwersytetu Opolskiego, kierownik Zakładu Antropologii i Socjologii Kultury w Instytucie Socjologii na Uniwersytecie Opolskim. Zajmuje się statusem kobiet w krajach Maghrebu, wielokulturowością, transkulturowością i problematyką związaną z ciałem. W krajach Maghrebu spędziła 7 lat, prowadząc badania dotyczące m.in. stylu życia, sytuacji kulturowej i społecznej. Opublikowała m.in. *Status kobiety w tunezyjskim systemie obyczajowo-obrzędowym* (Opole 1994), *Konflikt kulturowy w społeczeństwie algierskim w drugiej połowie XX wieku* (Opole 1998), *Świat kobiet w krajach Maghrebu. Wokół tradycji i nowoczesności* (Opole 2012).

Jerzy Bartkowski — doktor habilitowany, socjolog, profesor w Zakładzie Socjologii Polityki Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: socjologia polityki, społeczności lokalne i wartości społeczne. Współpracuje z polskim zespołem Europejskich Badań Wartości. Główne publikacje: *Samorząd a rozwój* (współaut. B. Gąciarz, Warszawa 2012), *Kapitał społeczny i jego oddziaływanie na rozwój w ujęciu socjologicznym* (W: *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*. Warszawa 2007), *Wartości materialistyczne i postmaterialistyczne w Polsce w ujęciu porównawczym* (W: *Wartości — polityka — społeczeństwo*. Warszawa 2009). *Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne* (Warszawa 2003), *Lokalne elity władzy w Polsce 1966—1995* (Warszawa 1996).

Adam Bobryk — doktor habilitowany nauk społecznych, socjolog, pracuje w Instytucie Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Specjalizuje się w problematyce mniejszości narodowych i wyznaniowych oraz stosunkach międzynarodowych. Autor 120 publikacji naukowych, w tym monografii: *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej 1987—1997* (Toruń 2005, opublikowanej również na Litwie w latach 2005—2006 na łamach dziennika „Kurier Wileński”), *Prawosławie w Siedlcach*

(Siedlce 2007, wspólnie z Izabelą Kochan), *Ślady przeszłości. Historia i teraźniejszość prawostawia na południowo-zachodnim Podlasiu w świadomości społecznej* (Siedlce 2010, wspólnie z Izabelą Kochan), *Społeczne znaczenie funkcjonowania polskich ugrupowań politycznych w Republice Litewskiej 1989—2013* (Siedlce 2013), a także redaktor lub współredaktor 16 prac zbiorowych. W 2013 roku odbył staż w Drohobyckim Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym im. Iwana Franko (Ukraina).

Józefa Brągiel — profesor zwyczajny Uniwersytetu Opolskiego, Kierownik Katedry Pedagogiki Społecznej w Instytucie Nauk Pedagogicznych UO. Specjalizuje się pedagogice społecznej i socjologii rodziny. Jest autorką ponad dwustu artykułów naukowych i kilkunastu książek. Do najważniejszych zaliczyć można: *Wychowanie w rodzinie niepełnej* (Opole 1990), *Rodzinne i osobowościowe uwarunkowania sukcesu szkolnego dziecka z rodziny rozwiedzionej* (Opole 1994), *Formy opieki i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej* (współred., Opole 2005,), *Pedagogika rodziny: obszary i panorama problematyki* (współaut., Toruń 2009), *Social Work in Adult Services in the European Union. Selected Issues and Experiences* (współred. London 2011). Jest inicjatorką cyklu konferencji poświęconych rodzicielstwu oraz współredaktorką prac z tego zakresu: *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych* (Opole 2012), *Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji* (Opole 2013), *Rodzicielstwo w obliczu niepełnosprawności i zaniedbania* (Opole 2014).

Ewa Budzyńska — doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Studia magisterskie i doktoranckie w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie; habilitacja na Wydziale Nauk Społecznych UŚ w Katowicach. Od 1991 roku pracownik naukowy Instytutu Socjologii WNS UŚ w Katowicach. Zajmuje się socjologią rodziny i moralności. Publikacje naukowe poświęcone głównie przemianom rodziny oraz przemianom moralności w społeczeństwie polskim.

Wioletta Knapik — doktor habilitowana, pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Ekonomiczno-Społecznym Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie; autorka kilku monografii, m.in.: *Typy więzi społecznych a wzory współdziałania mieszkańców wsi w sytuacji ryzyka, zagrożenia i katastrofy powodzi* (Kraków 2013). Główne zainteresowania: socjologia wsi, socjologia katastrof.

Jadwiga Mazur — doktor habilitowana, pracownik Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, autorka 76 publikacji polskich i zagranicznych, w tym 3 pozycji zwartych: *Przemoc w rodzinie. Teoria a rzeczywistość* (Warszawa 2002); *Profilaktyka i prewencja. Między zagrożeniem a bezpieczeństwem. Wybrane zagadnienia* (Katowice 2012); *Komunikowanie się policji ze społeczeństwem i organami administracji rządowej i samorządowej* (Kraków 2012). Obszar zainteresowań badawczych skupia się wokół socjologii organizacji, socjologii komunikowania oraz socjologii bezpieczeństwa.

Tadeusz Michalczyk — doktor habilitowany, profesor Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego. Dorobek naukowy obejmuje ponad 159 prac, w tym 5 monografii autorskich, 5 współautorskich, 3 publikacje, z rozdziałami autorskimi oraz 53 prac naukowych niepublikowanych w postaci raportów, ekspertyz i recenzji. Najważniejsze publikacje: *Patologia społeczna zakładu pracy, Studium teoretyczno-metodologiczne* (Warszawa 1989); *Socjologiczne sposoby badania rzeczywistości patologicznej w zakładach pracy* (Opole 1993); *Wybrane zagadnienia z patologii społecznej* (Opole 1995). Obszar zainteresowań skupia się wokół socjologii ogólnej, socjologii problemów społecznych, szerzej patologii społecznej.

Bożena Pactwa — doktor nauk humanistycznych, socjolog, pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Przedmiotem jej zainteresowań jest socjologia grup etnicznych i mniejszości narodowych, w tym zagadnienia dotyczące relacji pomiędzy religią a tożsamością etniczną i narodową. Szczególnie interesuje ją społeczna historia Kościoła greckokatolickiego w Polsce po II wojnie światowej. Prowadziła badania terenowe wśród grekokatolików zamieszkujących tereny Łemkowszczyzny oraz Żuław Wiślanych. Autorka wielu artykułów naukowych na temat grupy Łemków i Ukraińców zamieszkujących Polskę. Redaktor tomów: *Status mniejszościowy i ambiwalencja tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych* (wspólnie z Januszem Muchą, Tychy 2008) oraz *Agora czy Hyde Park. Internet jako przestrzeń społeczna grup mniejszościowych* (z Łucją Kaprałską, Kraków 2010).

Dominika Polkowska — doktor, adiunkt w Instytucie Socjologii UMCS. Główne zainteresowania badawcze koncentruje na zagadnieniach dotyczących roli kobiety we współczesnym świecie — ze szczególnym uwzględnieniem jej miejsca w nauce, w polityce i na rynku pracy. Interesują ją również kwestie work-life balance oraz przemiany w rolach społecznych mężczyzn.

Adam Rosół — doktor habilitowany, Kierownik Zakładu Socjologii w Instytucie Filozofii, Socjologii i Psychologii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Jego główne zainteresowania badawcze obejmują problematykę socjologii edukacji, socjologii struktur społecznych oraz współczesnych zmian kulturowych w kontekście modeli organizacji życia zbiorowego.

Urszula Swadźba — profesor nauk społecznych, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Śląskiego, kierownik Zakładu Socjologii Ogólnej. Jej zainteresowania badawcze to: socjologia wartości (rodziny, religii, a szczególnie wartości pracy), socjologia pogranicza, socjologia społeczności lokalnych, problematyka śląska. Autorka ponad 100 artykułów o tej problematyce. Najważniejsze publikacje to: *Śląski etos pracy. Studium socjologiczne* (Katowice 2001), *Wartości pracy, rodziny, religii — ciągłość i zmiana. Socjologiczne studium społeczności śląskich* (Katowice 2012) oraz *20 lat transformacji w aspekcie regionalnym. Śląsk. Refleksje socjologów* (pod jej

red., Katowice 2011), *Aktywizacja edukacyjna i zawodowa mieszkańców a jakość życia w miastach peryferyjnych* (współred. z A. Bartoszkciem, Katowice 2012); *Changes in social awareness on both sides of a border. Poland — the Czech Republic. Sociological reflections* (współred. z Danielem Topinką, Katowice 2013).

Jaroslav Šotola — doktor, antropolog, ukończył studia doktoranckie na Uniwersytecie Karola w Pradze. Po uzyskaniu stopnia doktora w 2006 roku pełnił funkcję koordynatora w Centrum Integracji Mniejszości w Ołomuńcu. Od 2009 roku jest pracownikiem Instytutu Socjologii, Edukacji i Antropologii Kulturowej na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu. Jego głównymi obszarami zainteresowań są: badania jakościowe, edukacja zmarginalizowanych grup społecznych, współpraca z organizacjami pracującymi na rzecz społecznej integracji Romów, a także *oral history* regionu Sudetów. Od 2012 roku prowadzi terenowe badania antropologiczne wśród Romów zamieszkujących wschodnią Słowację.

Ewa Szwarczyńska — magister teologii i socjologii. Absolwentka teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego oraz socjologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego. Od 2012 roku doktorantka i asystent w Zakładzie Nauk o Rodzinie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe: teologia moralna społeczna, socjologia rodziny, nauki o rodzinie, etyka seksualna.

Daniel Topinka — doktor, studiował socjologię i religioznawstwo na Uniwersytecie Masaryka w Brnie. W 2008 roku obronił pracę doktorską *Integracja muzułmanów w społeczeństwie czeskim* na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu, gdzie obecnie pracuje jako adiunkt w Instytucie Socjologii i Andragogiki. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień związanych z integracją społeczną, socjologią migracji, grupami etnicznymi oraz socjologią religii.

Monika Żak — doktor nauk humanistycznych, socjolog, adiunkt w Zakładzie Socjologii Ogólnej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe autorki koncentrują się wokół socjologii pracy — ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji *work — life balance*, wykonywania zawodów wysokiego ryzyka — oraz socjologii rodziny. Wybrane publikacje: *Życie — służba, służba — życie. Pozytywne i negatywne służby w Policji* („Humanizacja Pracy”, 2013); *Miejsce etyki zawodowej w służbie polskiego policjanta* („Górnośląskie Studia Socjologiczne”, 2013); *Silesian family — yesterday and today*. (W: *Changes in social awareness on both sides of a border. Poland — the Czech Republic. Sociological reflections*. Katowice 2013); *Powołanie, czy rachunek ekonomiczny? Motywy wyboru służby w Policji* („Człowiek — Społeczeństwo — Państwo w sytuacjach kryzysu. Bezpieczeństwo — wielorakie perspektywy”. Poznań 2014); *To be Silesian... What does it actually mean?* (W: *Minority in subsysteme kultury*. Nitra 2014).

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Urszula Swadźba, Bożena Pactwa, Monika Żak</i>)	5
--	---

Część IV

Wartości i więzi rodzinne, lokalne i pokoleniowe

Jadwiga Mazur, Tadeusz Michalczyk Pojęcie wartości, systemu wartości oraz typy i rodzaje wartości (kwestie terminologiczno-teoretyczne)	15
Józefa Brągiel Oblicza dezintegracji więzi rodzinnych	33
Ewa Budzyńska Rodzinne więzi: dane, zadane, odrzucane? Socjologiczne refleksje nad przemianami rodziny współczesnej	47
Jerzy Bartkowski Wartości jako przejaw solidarności międzypokoleniowej	61
Dominika Polkowska Zależności między pracą a rodziną – perspektywa konfliktu – ujęcie teoretyczne	73
Ewa Szwarczyńska Ponowoczesny indywidualizm jako źródło nietrwałości więzi rodzinnych i dezintegracji rodziny	87
Wioletta Knapik Więzi społeczne we współczesnych wiejskich społecznościach lokalnych	99

Część V

Więzi etniczne i narodowe

Adam Rosół	
Więzi etniczne i narodowe a perspektywy europejskiej wspólnoty obywatelskiej	117
Anna Barska	
Przemiany więzi społecznej w krajach Maghrebu	133
Adam Bobryk	
Między integracją a dyskryminacją. Kwestia obywatelstwa mniejszości narodowych w Republice Litewskiej	145
Daniel Topinka	
Muslim Immigrants in the Czech Republic: Changing Practices	163
Jaroslav Šotola	
Perspectives on Roma Integration in Slovak Rural Environment	177
Bożena Pactwa	
Religia i etniczność. Grekokatolicy na Górnym Śląsku	191
Noty o autorach	217

Autor fotografii: Krzysztof Bierwiaczonek

Redaktor: Joanna Szewczyk

Projektant okładki: Anna Gawryś

Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel

Korektor: Lidia Szumigała

Łamanie: Alicja Załęcka

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-353-3

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-354-0

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 14,0. Ark. wyd. 16,0. Papier
Alto 80 g, vol. 1,5 Cena 32 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Więcej o książce:

CENA 32 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+VAT) | ISBN 978-83-8012-354-0

